BLOGI

Julkisten menojen lisäys syrjäyttää yksityistä kysyntää

23.4.2015 • BLOGI • JUHA KILPONEN

Keynesin usein siteeratussa analyysissa finanssipolitiikan kerroinvaikutus syntyy tulojen kierrosta kansantaloudessa. Kun julkisia menoja lisätään määrällä, joka on prosenttiyksikön verran bruttokansantuotteesta, kansantalouden kokonaiskysyntä lisääntyy välittömästi tällä summalla. Yritykset ja työntekijät, joiden tulot kasvavat vastaavalla summalla, säästävät osan ja kuluttavat loput. Kokonaiskysyntä jatkaa näin kasvuaan kulutuskysynnän kasvun kautta, mikä puolestaan on jälleen tuloa joillekin taloudenpitäjille. Tätä prosessia, jossa alkuperäinen julkisten menojen lisäys kertaantuu kansantalouden kiertokulussa, kutsutaan julkisten menojen kerroinvaikutukseksi.

Keynesin esimerkin voi äärimmillään yksinkertaistaa siten, että ensimmäisellä kierroksella kokonaiskysyntä kasvaa yhdellä prosenttiyksiköllä bruttokansantuotteesta, toisella kierroksella rajakulutusalttiuden verran, kolmannella rajakulutusalttiuden neliön verran, ja niin edelleen. Jos rajakulutusalttius on vakio, tästä muodostuu päättymätön geometrinen sarja, jonka summa on 1/(1-rajakulutusalttius). Jos rajakulutusalttius on esimerkiksi 0,5 eli jokaisesta saadusta eurosta kulutetaan 50 senttiä, on julkisten menojen kerroinvaikutus 2.

Keskeistä tässä ajattelussa on, että:

- julkisten menojen lisäys kasvattaa muita kokonaiskysynnän eriä ja
- kokonaistarjonta sopeutuu välittömästi lisääntyneeseen kysyntään.

Tätä logiikkaa voidaan tarkastella myös alla olevan tarjonta–kysyntätasapainon avulla

$$Y = C+I+G+NX$$

missä Y on tuotanto (BKT), C on yksityinen kulutus, I on yksityiset investoinnit, G on julkinen kulutus ja NX on nettovienti (vienti-tuonti). Yhtälön vasen puoli on siis kotimainen tarjonta, eli BKT, ja oikea puoli vastaa talouden kokonaiskysyntää.

Oletetaan että julkisten menojen kerroin on 2. Tällöin yhden prosentin lisäyksen julkisissa menoissa (G) pitäisi tuottaa 2 prosentin lisäys tuotannossa (Y). Jotta yhtälö olisi voimassa, edellyttää se muiden kokonaiskysynnän erien (=C+I+NX) kasvua prosentilla. Tämä on toki mahdollista, jos rajakulutusalttius on riittävän suuri, kuten edellä on keskusteltu.

Yksityinen kulutus C ja investoinnit I sisältävät kuitenkin merkittävän määrän tuontihyödykkeitä. Pitkän aikavälin yksityisen kysynnän tuontijousto on Suomessa jopa yli 0,9 eli yksityisen kulutuksen kasvusta vain 10 prosenttia lisää kotimaista tuotantoa.

Yksityisen kulutuksen ja investointien lisäyksestä merkittävä määrää valuu siis tuontiin. Koska julkisten menojen lisäys ei suurella varmuudella lisää vientiä, nettovienti NX reagoisi negatiivisesti yksityisen kulutuksen ja investointien lisäykseen. Kun nettovienti mitä todennäköisimmin alenee yksityisen kysynnän lisääntyessä, täytyisi yksityisen kulutuksen ja investointien kasvaa selvästi enemmän kuin yhdellä prosentilla. Julkisten menojen lisäyksen kerroinvaikutukseksi saataisiin kaksi vain, jos kotimainen yksityinen kysyntä kompensoisi täysin nettoviennin alenemisen.

Teoreettinen mahdollisuus tähän on toki olemassa, mutta se edellyttää, että kulutus- ja investointialttius olisivat hyvin korkeita. Näin voi käydä, jos esimerkiksi likviditeettirajoitteisten kuluttajien määrä olisi noussut esimerkiksi taantuman tai laman takia hyvin korkeaksi. Likviditeettirajoitteiset kuluttajat kuluttaisivat suuren osan saamastaan lisätulosta, joka puolestaan nostaisi kerroinvaikutusta.

Kansantalouden tilinpidon perusteella ollaan kuitenkin vastakkaisessa tilanteessa. Vuosien 2001–2014 aikana korrelaatiokerroin julkisten menojen ja yksityisen kysynnän ja nettoviennin (C+I+NX) vuosimuutosten välillä on ollut -0,1.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että yksityinen ja julkinen kysyntä ovat vaihdelleet vastakkaiseen suuntaan vuosien 2001 ja 2014 välillä.

Tätä riippuvuussuhdetta selventää alla oleva kuvio, jossa on kuvattu julkisten menojen ja muun kokonaiskysynnän vuosimuutokset.

KUVIO 1. JULKISTEN MENOJEN JA MUIDEN KYSYNTÄERIEN KASVU VUOSINA 2001–2014

Lähde: Tilastokeskus ja Suomen Pankin laskelmat

Kyseisellä ajanjaksolla julkisten menojen lisäys on keskimäärin syrjäyttänyt muuta kokonaiskysyntää. Tämän perusteella ei ole mahdollista, että kerroinvaikutus olisi esimerkiksi 2-3. Edellä esitetty korrelaatio ei ole myöskään havaittavasti muuttunut finanssikriisin jälkeen.

Korrelaatio ei kuitenkaan kerro vielä mitään kausaalisuudesta, joten pelkästään tämän perusteella hypoteesia suurista kerroinvaikutuksista ei voida yksiselitteisesti hylätä. Julkisten menojen ja muun kokonaiskysynnän välinen korrelaatio heijastaa myös automaattisten vakauttajien toimintaa, ei pelkästään päätösperäisiä julkisten menojen muutoksia. Jos automaattisten vakauttajien vaikutus tähän korrelaatioon huomioidaan tarkastelemalla suhdannekorjattuja menoja, peruskuva ei kuitenkaan muutu. Edellä kuvattu yhteys viittaa siten vahvasti siihen, että itsensä rahoittavat elvytystoimet ovat hyvin epätodennäköisiä.

Tilastollisesti perustellumpi näkemys kerroinvaikutusten suuruudesta voidaan saada käyttämällä hyväksi makrotaloudellisia yleisen tasapainon malleja. Tällaisissa malleissa voidaan tarkastella harkinnanvaraisten julkisten menolisäysten vaikutuksia kokonaistuotantoon ilman, että joudutaan tilastollisille harharetkille.

Finanssipolitiikan vaikutusten kannalta keskeistä näissä malleissa on se, että taloudenpitäjien käyttäytyminen on ennakoivaa. Kotitaloudet huomioivat kulutuspäätöksissään julkisen kulutuksen lisäyksestä koituvat tuntuvammat

verot tai pienemmät tulonsiirrot tulevaisuudessa. Tämä pienentää finanssipolitiikan vaikutuksia kokonaiskysyntään negatiivisen varallisuusvaikutuksen välityksellä.

Vuosina 2013–2014 aikana tutkimme finanssipolitiikan kerroinvaikutuksia yhteiseurooppalaisessa projektissa, jossa käytettiin hyväksi jopa viittätoista Euroopan keskuspankeissa kehitettyä ja käytössä olevaa makromallia. Finanssipolitiikan kerroinvaikutuksia arvioitiin tarkastelemalla tuotannon reaktioita harkinnanvaraiseen julkisten menojen alentamiseen tai verojen lisäyksiin sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Ryhmämme tutkimustulokset on julkaistu Euroopan keskuspankin työpaperissa.

Perustulemana oli, että lyhyellä aikavälillä (1–2 vuotta) finanssipolitiikan kertoimet ovat tyypillisesti alle yhden riippumatta finanssipolitiikan sopeutuksen pituudesta, finanssipolitiikan instrumentista, rahapolitiikan reaktioista tai likviditeettirajoitteisten kotitalouksien lukumäärästä. Näiden tulosten perusteella on epätodennäköistä, että julkisten menojen kerroinvaikutus olisi niin suuri, että menojen lisäys voisi rahoittaa itse itsensä. Toisaalta ei ole myöskään perusteita uskoa siihen, etteikö julkisten menojen alentamisella olisi negatiivisia vaikutuksia kokonaiskysyntään lyhyellä aikavälillä.

KIRJOITTAJA

Juha Kilponen

Toimistopäällikkö, ennustetoimisto, rahapolitiikka- ja tutkimusosasto.

juha.kilponen (at) bof.fi

AVAINSANAT:

- Kotitaloudet
- Talouspolitiikka